

STVORENIE ČLOVEKA V UČENÍ SVÄTÝCH OTCOV A CIRKEVNÝCH SPISOVATEĽOV²²

Ján PILKO

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Svätý Ján Zlatoústý nazýva človeka „najdokonalejším z Božích zvierat“, keďže človek je najkomplikovanejším tvorom zo všetkého stvorenia. Postavenie človeka v rámci samotného tvorstva pramenilo zo zloženia človeka, ktorý ako jediný zo všetkých tvorov sa skladal ako z duchovnej, tak aj z materiálnej zložky.²³ Boh je pôvodca všetkého jestvujúceho, „všetko povstalo z ničoho a podľa Jeho vôle“²⁴ hovorí svätý Ignatij Antiochijský. Podobne pokračuje aj svätý Ján Damaský keď hovorí: „Boh tvorí myslou a myseľ sa stáva skutočnosťou“²⁵. Boh predvídal všetky veci skôr, než začali byť, pretože si ich predstavil vo svojej mysli, a každé bytie dostáva svoju existenciu v konkrétnom momente, podľa večného zámeru božej vôle, ktorá je obrazom i vzorom stvorených vecí“²⁶

Svoju predstavu o človeku rozpracoval svätý Gregor Nysský vo svojom spise „O stvorení človeka“²⁷ V tomto diele vytvoril pomerne komplexný antropologický pohľad na človeka a jeho stvorenie. Gregor predstavuje tento

²² Táto štúdia je výsledkom riešenia vedeckovýskumného projektu *Fenomén slobody – hodnota kultúrnej a sociálnej identity* (VEGA č. 1/0276/11).

²³ Pozri JEŽEK, V. 2005. *Od individualizmu k obecnství. Úvod do byzantské teologickej antropologie*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. s. 10.

²⁴ ИГНАТИЙ БОГОНОСЕЦ, *Послание к ефессянам* [online]. [2013-02-16]. Dostupné na internete: <<http://www.pagez.ru/ltn/0038.php>>.

²⁵ СВ. ИОАНН ДАМАСКИН. *Точное изложение православной веры. Книга 1. Глава XIII. О месте Божием и о том, что одно только Божество неописуемо*. [online]. [2013-02-22]. Dostupné na internete: <<http://www.pagez.ru/ltn/0230.php>>.

²⁶ СВ. ИОАНН ДАМАСКИН. *Точное изложение православной веры. Книга 1. Глава IX. О том, что приписывается Богу*. [online]. [2013-02-22]. Dostupné na internete: <<http://www.pagez.ru/ltn/0230.php>>.

²⁷ Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου.

spis ako doplnok k dielu svätého Vasilija Veľkého o šiestich dňoch stvorenia²⁸, kde sa nenachádza výklad o stvorení človeka.²⁹ Hlavným zameraním svätého Gregora Nysského je, ako vysvetliť napätie, ktoré nachádzame medzi pôvodným stvorením človeka, ktoré zodpovedalo Božskému zámeru a súčasnou ľudskou biedou, ktorú teraz prežívame.³⁰

Zvláštna dôstojnosť človeka je v biblickom ponímaní zdôraznená rozvahou, ktorú tvorca činí pred jeho stvorením: „Učínme človeka podľa nášho obrazu a našej podoby“³¹ Ako zdôrazňuje Vasilij Veľký, skutočnosť „podľa obrazu“ máme od momentu nášho stvorenia a skutočnosť „podľa podoby“ získavame vďaka svojej slobodnej vôli. Ak by nám Boh pri stvorení nepovedal „podľa podoby“ ale len „stvoríme“, teda, ak by nám nedal možnosť stať sa Mu podobnými, vlastnými silami by sme nemohli dosiahnuť Božiu podobu.³²

Z biblického rozprávania môžeme pozorovať že vznik iných bytostí sa neuvádza z čoho, ako a prečo boli stvorené, ani o ich predlohe (u človeka to bol samotný Boh) ani o ich cieľi, ktoré toto stvorenie malo. Na prvý pohľad sa telesná výbava človeka nijak nezhoduje s jeho kráľovskou dôstojnosťou, dokonca je v porovnaní so zvieratami dosť chudobná. Človek nemá k svojej ochrane ani rohy, ani pazúry, ani jedovatý bodec a dokonca ani poriadnu sršť.

²⁸ Pozri BASIL Z CAESAREJE. 2004. *Devět kázání o stvoření světa*. (prekl. Karla Korteová). 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2004.

²⁹ O stvorení človeka hovorí na konci svojho diela ale je to skôr obrana proti Židom, ktorý tvrdili, že človeka stvoril jeden Boh. Vasilij hovorí: „Teraz je tu však veta, ktorá ich núti raz a navždy zmĺknuť: „A povedal Boh: Stvoríme človeka“. Ide tu snáď podľa teba o jednu jedínú osobu? Nie je tu predsa napísané „nech je stvorený človek“, ale „stvoríme človeka“. Počuješ správne, ty, ktorý sa staviaš proti Christovi – Boh tu hovorí k tomu, ktorý koná stvoriteľské dielo s ním, k tomu, „skrze ktorého stvoril aj vek a ktorý všetko podopiera svojím mocným slovom“ (Žd 1, 2 - 3). Filón Alexandrijský tvrdil že to Boh hovoril okolo stojacim anjelom. Gregor však na to oponuje: „Mysli tiež na to, že Písmo pokračuje slovami „podľa svojho obrazu“. (Gn 1, 26). Čo tomu hovoríš? Je snáď Boží obraz taký istý ako obraz anjelov? Jednu a tu istú podobu však majú nevyhnutne Syn a Otec, podobu, ktorá je určite utváraná spôsobom hodným Boha, teda nie ako telesná postava, ale ako čosi, čo má božské vlastnosti. Pozri BASIL Z CAESAREJE. 2004. *Devět kázání o stvoření světa*. (prekl. Karla Korteová). 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2004, s. 287–288.

³⁰ Pozri KARFÍKOVÁ, L. 1999. *Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1999. s. 111.

³¹ Gn 1, 26.

³² ZOZULAK, J. 2001. Človek podľa Božieho obrazu a podoby. In *Orthodox revue*. Praha : Orthodoxia – vzdělávací centrum při pravoslavném katedrálním chrámu sv. Cyrila a Metoděje, 2001, roč. 4, č. 4-5, s. 71.

Čo sa však ukazuje ako nedostatok je podľa Gregora Teológa motiváciou k tomu aby ostatné tvory ovládol: „Práve preto že sa sám nepohybuje obzvlášť rýchlo, skrotil kone. Pretože sa rodí nahý, chová ovce. Keďže potrebuje dovážať potrebné veci z inokadiaľ, zadovážil si zvieratá k noseniu ťažkých vecí. Ako pomocníci v jeho neschopnosti mu slúžia aj hovädzí dobytok a pes. Železo mu nahrádza v čase vojny rohy a pazúry, luk a šíp zastúpi rýchlosť a krídla vtákov“³³.

Problémy a zlo vo stvorení sa nezakladali na nejakej chybe Stvoriteľa, ale na samotnej činnosti človeka. Stvorenie sa vyznačovalo dokonalou harmóniou a krásou. Svätý Irenej Lyonský o hovorí o tom, že viditeľná príroda je: „harfou, ktorej rozličné zvuky vytvárajú tajuplnú harmóniu: ten, ktorý je touto harmóniou okúzlený, nedokáže povedať, že každý z týchto zvukov je dielom spojený síl mnohých hudobníkov, tak ako jedna a tá istá ruka hrá na nízkych a aj na najvyšších akordoch, my pozorujeme základ a rôznorodosť akéhokoľvek stvorenia a zostávame verný zákonom rozumu a pravdy, pevne veríme v jedného Boha, ktorý všetko stvoril“³⁴ Toto postavenie človeka je v rámci tvorstva naznačené i samotným spôsobom, ako bol človek stvorený – k Božiemu obrazu a podobe.³⁵ Svätí Otcovia učia, že nie len duša, ale aj telo bolo spoluúčastné na skutočnosti podľa „Božieho obrazu“, pretože prvý človek bol stvorený podľa svojho prototypu, ktorým nebol nikto iný, ako Boh Slovo, ktorý prijal telo, aby spasil človeka. Stvorene, nazývajúce sa človek, nepozostáva ani zo samotnej duše, ani zo samotného tela. Pozostáva z duše i tela, ktoré tvoria bytosť, stvorenú Bohom podľa Jeho obrazu. Takýmto spôsobom je človek ako hmota a ako duch povolaný stať sa účastníkom Božieho Kráľovstva.³⁶

³³ KARFÍKOVÁ, L. 1999. Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1999. s. 113–114.

³⁴ СВ. ИРИНЕЙ ЛИОНСКИЙ. 2008. Против ересей. Доказательство апостолской проповеди. (prekl. Протоиерей П. Преображенский, Н. И. Сагарда) Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко, s. 187.

³⁵ JEŽEK, V. 2005. Od individualismu k obecnství. Úvod do byzantské teologické antropologie. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. s. 11.

³⁶ ZOZULAK, J. 2001. Človek podľa Božieho obrazu a podoby. In *Orthodox revue*. Praha : Orthodoxia – vzdělávací centrum při pravoslávném katedrálním chrámu sv. Cyrila a Metoděje, 2001, roč. 4, č. 4-5, s. 71.

Vážne a terajšia doslova „zvieracia“ povaha z ktorej vážne vyplývajú, nemohli podľa Gregora Nysského k prvotnému stvoreniu, ale sú výsledkom poklesu ľudskej prirodzenosti.³⁷ Je to výsledok akéhosi doslovne „zvieracieho človeka“ ktorý dobrovoľne opustil svoju pôvodnú anjelskú povahu a pripodobnil sa zvieratám. Ani zvierací spôsob množenia, ktorý je umožnení človeku cez rôznorodosť pohlavia, neodpovedá pôvodnému Božskému zámeru s bytosťou stvorenou podľa Božieho obrazu.³⁸ Podľa Christových slov sa ľudia po vzkriesení podobní anjelom a nebudú sa ženiť ani vydávať³⁹. Koniec podľa Gregora nie je nič iné ako znovu nastolenie pôvodného stavu⁴⁰, keďže však Boh predpokladal odpadnutie človeka od anjelskej prirodzenosti, umožnil od počiatku ešte iný zvierací spôsob rozmnožovania, ktorým má byť ako určitý náhradný spôsob dosiahnutia plného počtu duší. Až bude tento počet naplnený, ľudské dejiny sa uzavru a čas sveta ako ho poznáme sa skončí. Vtedy sa človek vráti od terajšej smrteľnej pozemskosti k pôvodnému stavu, kedy bol oslobodení od vášní a času.⁴¹

Pôvod zla leží v telesnej slobode. Svet, ktorý stvoril Boh a ktorý je daný do rúk človeku a anjelom, aby chránili a prejavovali jeho plnosť. Tak je stvorená sloboda zverená pozemskému bytiu a vďaka nej vzniká zlo. Podľa učenia

³⁷ Princíp zla vo stvorenom svete podľa Sergeja Bulgakova je plod stvoreného sebaurčenia a tvorby. Tento princíp vzniká v čase, rovnako ako v čase končí. V určitom zmysle môžeme povedať, že zlo je telesnosťou stvorenou ako v anjelskom, tak v ľudskom svete, avšak je jasné, že nie je stvorené „z ničoho“ (pretože taká je iba Božia tvorba), ale zo samotnej telesnosti, ktorú Boh stvoril. Z tohto hľadiska je zlo parazitom bytia, vzniká v ňom ako jeho určitá choroba a všetku svoju moc uchvacuje jedine od bytia. Tak sa z aktualizovanej ničoty stáva realnosť. Pozri BULGAKOV, S. 2004. *Nevěsta Beránkova (O Boholidsťv)*. (prekl. Alan Černohous). 1. vydanie. Velehrad : refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2004. s. 184.

³⁸ Rozmnožovanie ľudí je umožnené Bohom, ako požehnanie. Po páde človeka sa rozmnožovanie nesie v intenciách biologickej nutnosti. Kniha Genesis hovorí o tom, že človek opustí svojich rodičov (Gn 2, 24), čo naznačuje slobodnú vôľu, kedy muž vstupuje do obecnstva nie na základe prirodzenej nutnosti (ako vo vzťahu k svojim rodičom), ale na základe slobodného rozhodnutia, a muž a žena sa tak stávajú obrazom Trojice. JEŽEK, V. 2005. *Od individualismu k obecnstvi. Úvod do byzantské teologickej antropologie*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. s. 14.

³⁹ Pozri Mk 12, 25.

⁴⁰ ἀποκατάστασις.

⁴¹ Pozri KARFÍKOVÁ, L. 1999. *Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1999. s. 122.

Cirkvi zlo najprv vzniká v duchovnom svete netelesných anjelov (ako ontologicky tak aj chronologicky). Práve tu existuje vo svojej čírej podobe, nie ako nepochopenie alebo omyl, či dokonca ako klam (ako je tomu u človeka), ale ako priame sebaurčenie. V tejto sfére zlo vzniká bezprostredne v oblasti vzťahu k Bohu, pretože netelesní duchovia nazerajú na Boha tvárou v tvár. Tu nie je možný žiadny ateizmus alebo polovičná viera, ako o tom svedčí slová apoštola Jakuba: „*Aj zlí duchovia veria (a predsa) sa trasú hrôzou*“⁴², takže v tomto prípade je zlo priamy odpor proti Bohu a prejav nenávisťi voči Nemu.⁴³ Pavel Florenský hovorí, že v človeku nie je prítomná žiadna realita, ktorá by bola zlom, ale zlom sa stáva zlé použitie síl a schopností ktoré človek má, to znamená takzvaná deformácia poriadku reality. A naopak celistvosť a neporušenosť, ako hovorí svätý Ambróz Milánsky „*spočívajú v nenarušenej, nepoškodenej prirodzenosti*“⁴⁴.

Zlo nie je nič iné ako duchovné mrzáctvo, a hriech je všetko to čo k tomu vedie. Pád každého človeka spočíva v skutočnosti, že „*všetci zhrešili a nemajú Božiu slávu*.“⁴⁵ Kvôli strate Božej slávy, „*sa zatemnilo ich nerozumné srdce*“⁴⁶ a „*Boh ich vydal nečistote podľa žiadostí ich srdc*.“⁴⁷ Vyvrcholením dôsledkov hriechu, odpadnutia srdca zo spoločenstva Božej slávy je duchovná smrť, ktorá predchádza telesnej a prenášanie prvotného hriechu na jeho potomkov. Ako hovorí svätý Vasilij Veľký: „*Nakoľko sa vzdialil (Adam) od života, natoľko sa priblížil k smrti, pretože Boh je život a smrť je strata života. Teda Adam spôsobil smrť vzdialením sa od Boh podľa slov Písma: „Lebo, hľa zahynú, čo sa vzdáľujú od teba.*“⁴⁸

⁴² Jk 2, 19.

⁴³ BULGAKOV, S. 2004. *Nevěsta Beránkova (O Boholidství)*. (prekl. Alan Černohous). 1. vydanie. Velehrad : refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2004. s. 184–185.

⁴⁴ Pozri FLORENSKIJ, P. 2003. *Sloup a opora pravdy*. (prekl. Alan Černohous). 1. vydanie. Velehrad : refugium Velehrad – Roma s.r.o., s. 235.

⁴⁵ Rim 3, 23.

⁴⁶ Rim 1, 21.

⁴⁷ Rim 1, 24.

⁴⁸ Ž 72, 27.

*A tak nie Boh je tým, kto stvoril smrť, ale my sme si ju spôsobili svojou zlou túžbou. Avšak ani nebránil jej zničeniu cez smrť, aby sa v nás choroba neudržala večnou“*⁴⁹

Podľa pravoslávneho teologického chápania života, človek nie je len starý človek, padlý Adam, ale naopak, vidíme človeka predovšetkým cez Christa a v Christu, v ktorom sa starý padlý človek premenil, dostal sa do prvopočiatočného stavu a v Christu došlo k naplneniu toho cieľa, ktorý Boh určil prvému človeku.⁵⁰

Zoznam bibliografických odkazov

- BASIL Z CAESAREJE. 2004. *Devět kázání o stvoření světa*. (prekl. Karla Korteová). 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2004. 301 s. ISBN 80-7298-102-1.
- BULGAKOV, S. 2004. *Nevěsta Beránkova (O Boholidství)*. (prekl. Alan Černošus). 1. vydanie. Velehrad : refugium Velehrad – Roma s.r.o. 643 s. ISBN 80-86715-21-3.
- FLORENSKIJ, P. 2003. *Sloup a opora pravdy*. (prekl. Alan Černošus). 1. vydanie. Velehrad : refugium Velehrad – Roma s.r.o. 709. s. ISBN 80-86715-10-8.
- ИГНАТИЙ БОГОХОЦЕЦ. *Послание к ефессянам* [online]. [2013-02-16]. Dostupné na internete: <<http://www.pagez.ru/lsn/0038.php>>.
- JEŽEK, V. 2005. *Od individualismu k obecenství. Úvod do byzantské teologické antropologie*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 194 s. ISBN 80-8068-306-9.
- KARFÍKOVÁ, L. 1999. *Řehoř z Nyssy. Boží a lidská nekonečnost*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1999. 315 s. ISBN 80-86005-95-X.
- PRUŽINSKÝ, Š. 2004. *Byzantská teologie II. Doktrína*. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2004. 379. s. ISBN 80-8086-286-0.

⁴⁹ ZOZULAK, J. 2001. Človek podľa Božieho obrazu a podoby. In *Orthodox revue*. Praha. : Orthodoxia – vzdelávacie centrum pri pravoslávnom katedrálnom chráme sv. Cyrila a Metoděje, 2001, roč. 4, č. 4-5, s. 73.

⁵⁰ ZOZULAK, J. 2001. Človek podľa Božieho obrazu a podoby. In *Orthodox revue*. Praha : Orthodoxia – vzdelávacie centrum pri pravoslávnom katedrálnom chráme sv. Cyrila a Metoděje, 2001, roč. 4, č. 4-5, s. 70.

- СВ. ИОАНН ДАМАСКИН. *Точное изложение православной веры. Книга 1.* [online]. [2013-02-22]. Dostupné na internete: <<http://www.pagez.ru/ltn/0230.php>>.
- СВ. ИРИНЕЙ ЛИОНСКИЙ. 2008. *Против ересей. Доказательство апостолской проповеди.* (prekl. Протоиерей П. Преображенский, Н. И. Сагарда) Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко. 672 s. ISBN 978-5-903525-55-5.
- ZOZULAK, J. 2001. Človek podľa Božieho obrazu a podoby. In *Orthodox revue*. Praha : Orthodoxia – vzdělávací centrum při pravoslávném katedrálním chrámu sv. Cyrila a Metoděje, 2001, roč. 4, č. 4-5, 2001, s. 70-92. ISSN 1212-1592.

CREATION OF MAN IN THE TEACHINGS OF THE FATHERS AND CHURCH WRITERS

Ján PILKO, lecturer, Orthodox Theological Faculty, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, jan.pilko@unipo.sk, 00421517724729

Abstract

Paper deals with the question of man's creation in teaching of the Fathers and ecclesiastical writers. Position of man in the flesh itself stemmed from the composition of man, which alone of all creatures consisted of as spiritual as well as material from constituents. As pointed out by Vasily the Great, the fact "in the image" we have from the moment of our creation and fact "under the form of" gaining through his own free will. If we say God in creation "according to form" but only "quadruplicate", that is, if not given us the ability to become like Him, on their own, we could not achieve likeness.

Key words

Human, God, Image of God, The Church Fathers, Evil.